

ЕЛЕМЕНТИ КРЕДИТНЕ ПОЛИТИКЕ ПРЕМА ВИЗАНТИЈСКИМ ЗАКОНИМА VII И VIII ВЕКА (ЕКЛОГА, ЗЕМЉОРАДНИЧКИ ЗАКОН И ПОМОРСКИ ЗАКОН)

Апстракт

У овом раду аутор нас упознаје са елементима кредитне политике која је важила у Византијском царству током VII и VIII века. Кредитна политика дата је кроз законске текстове Еклоге, Земљорадничког закона и Поморског закона. Стварање кредитне политике представљало је један од незаобилазних сегмената развоја привредног живота Царства овог доба. У раду су дати неки институти кредитне политике. То су: залога, заложни кредити, хипотека, антихреза, позајмица новца. Аутор на крају рада закључује да ови закони задржавају континуитет у развоју кредитних односа са римским правом. Посамтрано у глобалу кредитна политика у ова три закона није се много променила у односу на Јустинијанову Кодификацију.

Кључне речи: *залога, кредит, антихреза, позајмица новца.*

ELEMENTS OF CREDIT POLICY BY THE BYZANTINE LAWS VII AND VIII CENTURY (ECLOGUE, AGRICULTURAL LAW AND SHIPPING LAW)

Abstract

The author introduces us to elements of the credit policy that applied in the Byzantine Empire during the seventh and eighth centuries. Credit policy is provided through the legal texts eclogue, agrarian law and Maritime Law. The creation of the credit policy was one of the inevitable development of economic life segments of the Empire of this age. The paper gives some credit policy institutes. These are: mortgage, mortgage loans, mortgages, antihreza, borrowing money. Finally, the author concludes that these laws maintain continuity in the development of credit relations with the Roman law. Observed in the general credit policies in these three laws are not much changed from the Justinian codification.

Key words: *mortgage, loan, antihreza, borrowing money.*

Увод

Закони као што су Еклога, Земљораднички закон и Поморски закон доношени су у специфичном историјском тренутку, који је представљао једно од најтежих раздобља у историје Византије. У литератури овај период је назван „византијски мрачни средњи век“. То је време када је Царство дошло на руб

пропасти, који је изазван сталном политичком кризом и непрестаним ратовањем на два фронта. Држава у овом периоду губи своје поседе у Сирији, Палестини, Египту, северној Африци, на већем делу Балканског полуострва и у северној Италији. У оваквој ситуацији Византија је током целог VII и VIII века била принуђена да се бори за свој опстанак. Додатно погоршавање друштвених прилика у Царству изазвало је појављивање иконоборачког покрета. Због унутрашњих борби изазваних овим покретом у наредних сто година држава се претворила у позорницу крвавих и жестоких сукоба.

Ова драматичана криза озбиљно је смањила економске активности у држави.¹ Државни апарат у VII и VIII веку, био је принуђен да уведе праксу мешања у економске односе. Мере које су предузимане имале су за циљ заштиту постојећег стања у друштвено–економским односима. Државни протекционизам био је заступљен у свим сферама привредног живота, и то од аграрних односа до занатства, трговине и поморства. Ослонац државе у овом периоду били су представници слободног сељаштва, али и други слободни људи попут трговаца, занатлија, бродара, односно пословни људи разних профила.

Креирање кредитне политике представљало је важну компоненту развоја привредног живота Царства. О економским мерама које су предузимали поједини цареви сазнајемо углавном из посредних списа хроничара, а не из званичних државних аката који нису сачувани.² У нашим даљим излагањима ми смо се определили да елементе кредитне политике Царства сагледамо кроз ова три законска текста. Мишљења смо да изучавањем ових закона, можемо да уочимо однос византијске државе према кредитној политици.

Заложни уговори у римском праву

Заложни уговори су веома стара установа римског права. Појавили су се као споредни уговори при најранијим кредитним пословима.³ Повериоци који су се при кредитним пословима на одређено време лишавали употребе и уживања својих ствари тражили су од дужника осигурање да ће им стварно после уговореног рока вратити, или исте ствари, или исту количину истоврсних ствари. Обезбеђење које су захтевали повериоци било је или персонално или реално. Пресонално обезбеђење је постојало је када су се поред дужника обевезивала и нека друга лица да ће повериоцима исплатити дуг. То су били уговори о јемству. Реално осигурање постојало је у оном ситуацијама када су повериоци захтевали да им дужници ставе на располагање одређена добра која ће им служити као гаранција да ће стварно и на

¹ Alan Harvey, *Economic expansion in the Byzantine empire 900 – 1200*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, 23.

² Најбољи пример за ову нашу тврдњу представљају мере које је према Теофану предузео цар Нићифор I у циљу консолидовања државне својине на земљу. Ову меру је спровео тако што је извршио конфискацију црквених имања. Такође према Теофану споменути цар Нићифор I је донео и читав низ мера за побољшање стандарда живота припадницима војне класе. Theophanes, *The Chronicle, Anni Mundi 6095-6305 (a.d. 602-813)*, University of Pennsylvania Press Philadelphia, 1982, 166-168.

³ D 12, 1,1,1: ideo sub hoc titulo practor et de pignore edixit nam cuicumque rei adsentiamur alienam fidem secuti mox resepturi quid ex hoc contractu credere dicimur. Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 190.

време примити исплату свог потраживања.

Уговор о залози у свом историјском развоју је имао три фазе.

Прва фаза била је *fiducia cum creditore* или уговор између повериоца и дужника, при коме је дужник преносио у својину повериоцу неку ствар, обавезујући га да му ту исту ствар врати, ако уредно и на време испуни примарно дуговање. Главна правна последица овако закљученог уговора је заснивање права својине повериоца над предметом фидуције.

Друга фаза је била ручна залога или *pignus* који је настајао предајом покретне незамењиве ствари дужника повериоцу уз овлашћење повериоцу да ствар поседује, да је прода и да из примљене цене намири примарно потраживање, ако дужник у уговорном року то сам не учини.⁴ Уговор о ручној залози отклањао је неке негативне особине уговора *fiducia cum creditore*, а нарочито пренос својине на повериоца над предметом залоге. Основна права која су повериоци добијали по основи уговора о ручној залози су поседовање предмета и право на наплату примарног потраживања од постигнуте цене. *Pignus* се примењивао у класичном периоду Римског царства.

И на крају трећу фазу представља хипотека. Хипотека је заложни уговор који добија на значају када у позном Римском царству почиње слабити робовласничка привреда и када су власници латифундија били принуђени да делове својих имања дају на обрађивање ситним закупцима. Ситни закупци при узимању делова латифундија у закуп, по правили, нису располагали ни са каквом имовином „изузев унесене ствари на закупљено добро“ која је била нужна за обраду земљишта и нужна за свакодневне потребе закупца. Узети унесене ствари или *investa et illata* у залогу на име осигурања исплате уговореног закупа доводило је до немогућности обраде латифундија. Власници латифундија нису прихватили да остану без икаквог реалног обезбеђења. Тако да је решење пронађено у грчком праву које је познавало институт хипотеке. Према грчком праву хипотека је представљала залогу без преношења поседа на заложног повериоца.⁵

Хипотека је дакле била заложни уговор на основу кога су повериоци добијали право да после кашњења дужника захтевају посед заложног предмета, да заложни предмет продају и да из продајне цене подмире своје потраживање.⁶

Јустинијаново право је увек прописивало да је предмет залоге ствар која доноси плодове. Са данашње временске дистанце можемо да претпоставимо да је у оваквим уговорима постојала антихреза, иако она није посебно уговорена. Антихреза се вероватно закључивала независно од *pignus*. Оваква врста споразума се сматрала самосталним безименим контрактом. Обавеза враћања ствари настаје од момента када се угасила главна тражбина. Заштита ове обавезе се вршила преко преторове тужбе *actio in factum*.⁷

⁴ D 50, 16, 238, 2: *Detestatum est testatione denuntiatum. Pignus appellatum a pugno, quia res, pignori antur, manu traduntur. Unde etiam videri potest verum esse, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis constitui.* Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 919.

⁵ D 13, 7, 9, 2: *Proprie pignus dicimus, quod ad creditorem transit hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem.* Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 215.

⁶ Др Иво Пухан, *Римско право*, Нучна књига, Београд, 1974, 248 – 254.

⁷ Др Драгомир Стојчевић, *Римско приватно право*, Савремена администрација, Београд, 1985, 259 – 260.

Еклога

Питање зајма и залогe регулисано је у глави X. У Јустинијановим Институцијама налазимо обавезу зајмопримаца да не може одустати, нити померити повратак дуга због разних неповољних околности (непријатељског, или гусарског напада, или бродолома, или неке друге несрећа као што је на пример пад зграде, или пожар).⁸ Еклога по питању залогe дакле, задржава институте који су били регулисани Јустинијановом кодификацијом.⁹ Предмети залогe биле су покретне и непокретне ствари односно, то су углавном биле ствари веће вредности као што су: сума новца, неко добро на земљи, или неко добро на води. Уговор између две заинтересоване стране се закључивао онда када зајмодавац да сагласност зајмопримцу да може да користи ствар у залогу. Обе стране су се споразумно договарале о времену повратка зајма. Потражилац зајма могао је да остави гаранцију (залогу) која му се враћала по исплати обавезе. Ималац гаранције није смео зајмопримцу да одбије да врати гаранцију. У том случају би онда морао да докаже да се десио несрећни случај и да преузима на себе обавезу да надокнадити штету.

Залогa коју је давао зајмопримац враћала, се по измирењу обавеза плаћања дуга зајмодавцу. У случају да зајмопримац не измири дуг и после неколико позива, зајмодавац има право да прода ствар.¹⁰ Процену вредности ствари вршили су овлашћени представници државе (нотари¹¹, прокуратори) и то писменим путем. Ако се приликом продаје ствари, не успе да се подмири дуг у целини, остатак дуга би се намиривао из имовине дужника. У случају да је приликом продаје остварена већа вредност од дуга, онда се разлика враћала дужнику.¹² На основу овог става можемо да закључимо да су аутори Еклоге инсталирали на поштену раду државних органа у споровима намирења дуга.¹³

Наредна два става главе X говоре о заштити деце и жена зајмопримца у случају злоупотребе залогe од стране зајмодавца. Закон у трећем ставу штити децу зајмопримца од ропског рада, односно од обавезе да деца својим радом измирују дуг својих родитеља. У случају да се открије овај нелегалан посао свако потраживање се поништава према зајмодавцу, који је у обавези да плати велику суму новца на име одштете родитељима.¹⁴ У овом ставу се не прецизира висина новчане казне коју је био у обавези да плати зајмодавац. Принцип заштите деце

⁸ I 3, 14, 2. Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Institutiones*, recognovit Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 36.

⁹ D 13, 7, 13, 1: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 214; Конституција се налази у: *Corpus iuris civilis, volumen secundum, Codex Iustinianus*, Paulus Kruger, Berolini, MCMVI (1906), C 4, 24, 6, 8 164-165.

¹⁰ I. 2, 18, 1. ибид, 2.

¹¹ Зоран Симоновић, *Епархова књига*, Економика, Ниш, 2004.

¹² Ludwig Burgmann, *Das gesetzbuch Leons III und Konstantinos V*, Löwenklau – E. V. Frankfurt am Main, 1983, 205 - 207 и Лујо Маргетић, „Еклога из 726. године и њезина важност за нашу правну повијест“, Зборник правног факултета свеучилишта у Риједи, Број 1, 1980, 69 – 70.

¹³ Зоран Симоновић, *Економска политика Византије*, Економика и Свен, Ниш, 2007, 13.

¹⁴ Ludwig Burgmann, ибид, 205 - 207 и Лујо Маргетић, ибид, 69 – 70.

преузет је из Јустинијанових новела.¹⁵

Права жена су заштићена у ставу четри ове главе. Супругама се дозвољавало да слободно располажу миразом. Супруг није могао да подмирује дуг из жениног мираза који је самостално направио. Изузетак је постојао једино у случају ако се жена сама задуживала на свој мираз.¹⁶

Последњи став ове главе говори о уговору о ортаклуку. Ортаклук или *societas* је уговор којим се два или више лица обавезују да заједничким средствима постигну имовинску корист или зараду. Уговор о ортаклуку је закључиван у писменој и у усменој форми. Ортакчко друштво је могло да се формира од две или више особа. Уговором се тачно прописивало колико сваки ортак појединачно уноси средстава у ортакчко друштво. Остварени добитак се делио према договору након одбитка главнице. У случају штете на главници сваки ортак је сносио губитак сразмерно свом добитку.¹⁷ Ортакчка или пословна удружења била су временски ограничена на период током којег су важиле заједничке обавеза. По свој прилици у питању су била пословна удруживања са малим фондовима, које је обезбеђивао већи број зајмодаваца и од њих се очекивала брза реализација посла. Највероватније су се обнављала, често уз утицај истих партнера. Овакав привремени облик пословног удруживања примењивали су и власници великог капитала, који су од државе преузимали разне послове, на пример трговину свилом.¹⁸

Земљораднички закон

Питање зајма и камате у Земљорадничком закону је обрађено у члану 67. Давање зајма према овом члану закона повезано је са повериочевим коришћењем дужникове земље. Порекло давања земље у закуп представља институт римског права познат под називом антихреза.¹⁹ Антихреза је била дозвољена ако су је странке унапред договориле. Занимљиво је напоменути да се у Еклоги нигде не спомињу ни камате ни антихреза.²⁰ Ашбурнер међу првим ауторима истиче директну везу овог члана са антихрезом.²¹ Оваквом ставу се прикључује и Маргетић. Медведев сматра да порекло примене овог института треба тражити у Дигестама цара Јустинијана.²² У Дигестама се додуше не прописују седмогодишњи рок за право

¹⁵ Новеле се налазе у Јустинијановим новелама. N. 134, 7. Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen tertium, Novellae*, recognovit Rudolfus Schoell, Berolini, MCMLIX (1959), 683.

¹⁶ N. 134. 8. ибид, 683.

¹⁷ Ludwig Burgmann, исто, 207 - 209 и Лујо Маргетић, исто, 70.

¹⁸ Приређивач Гуљелмо Кавало, Византинци, Клио, Београд, 2006, 189.

¹⁹ У време домината уведена је посебна пракса да посебним споразумом поверилац стекне право да ствар употребљава и прибира плодове уместо интереса за дуг. Такав споразум се назива антихреза и служио је прикривању висине интересне стопе. У Јустинијановом праву се, увек када је предмет залогне ствар која доноси плодове предпостављало да постоји антихреза, иако није посебно уговорена. Овакав споразум се сматрао самосталним безименим контрактом. Др Драгомир Стојчевић, *Римско приватно право*, Савремена администрација, Београд, 1985, 259 – 260.

²⁰ Ludwig Burgmann, ибид, 205 - 207

²¹ W. Ashburner, „The Farmer's law“, *Journal of Hellenic Studies*, 32, London 1912, 93.

²² И. П. Медведев, *Византійский земледельческий закон*, Ленинград 1984, 171 – 172.

коришћења плодова као што то допушта Земљораднички закон, али се дозвољава давање зајма ради коришћења земље дужника.²³

Земљораднички закон путем овог члана стимулише даваоце кредита да дају зајмове сељацима у случајевима када они имају новчане проблеме. Давањем кредита долазило се до несметане аграрне производње у транзиционом и нестабилном периоду византијске историје какав је био крај VII и почетак VIII века. Овим чланом закона давоцима кредита се одобравало право да у првих седам година обрачунавају само половину прихода у отплати главнице, а да друга половина представља надокнаду за доделу зајма. Закон чланом 67 штити сељаке тако што позајмљени износ смањује у првих седам година половином, а у осмој и наредним годинама укупном количином прихода. Узимање кредита на овај начин било је могуће само ако је овај посао закључен пред судом. Суд је једини имао право да обрачунава камату у односу на главницу према члану 67.²⁴

На крају желимо да истакнемо Маргетићево мишљење поводом настанка овог члана. „Евидентно је да таква одредба није плод *нормативне* делатности неког локалног функционера, већ пресуда у неком конкретном случају, која се у пракси наметнула прихватљивишћу решења, а онда и ауторитетом збирке одредаба у којој се наша, тј. Земљорадничког закона.“²⁵

Поморски Закон

Финансирање поморске трговине представља институт који је био заступљен у целом периоду постојања Византијског царства. Почетке овог института имамо у *foenus nauticum* или *pecunia traiectita* која је регулисана Јустинијановим законодавством. У овом случају дужници су углавном били бродари који су се задуживали због вођења прекоморске трговине. Приликом склапања уговора о овим зајмовима било је дозвољено узимање високе камате.²⁶ Ризик од пропасти ствари сносили су повериоци. Купљена роба налазила се под нарочитом хипотеком која је важила до пуне исплате дуга.²⁷ То је у пракси значило да је капетан брода

²³ D.13.7.33: *Marcianus libro singulari ad formulam hypothecarum*

Si pecuniam debitor solverit, potest pigneraticia actione uti ad recipiendam *antixrysin*: nam cum pignus sit hoc verbo poterit uti. Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 217.

D.20.1.11: *Marcianus libro singulari ad formulam hypothecariam*

pr. Si is qui bona rei publicae iure administrat mutuam pecuniam pro ea accipiat, potest rem eius obligare.

1. Si *antixrysis* facta sit et in fundum aut in aedes aliquis inducatur, eo usque retinet possessionem pignoris loco, donec illi pecunia solvatur, cum in usuras fructus percipiat aut locando aut ipse percipiendo habitandoque: itaque si amiserit possessionem, solet in factum actione uti. Коришћено издање: *Corpus iuris civilis, volumen primum, Digesta*, Theodorus Mommsen, Paulus Kruger, Berolini, MCMXXVIII (1928), 295.

²⁴ Љубица Кандић, *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Савремена администрација, Београд, 1992, 158 и Лујо Маргетић, *Земљораднички закон (Nomos Georgikos)*, Зборник Правног факултета Свеучилишта у Риједи, број 3, Ријека 1982, 92.

²⁵ Лујо Маргетић, ибид, 102.

²⁶ С 4, 33, ибид, 173.

²⁷ D 4, 9, 1, 7, ибид, 101; D 22, 2, 3, ибид, 324; D 45, 1, 122, ибид, 779; С 4, 33, 3, ибид, 173.

био дужан да врати позајмљени новац само ако срећно стигне до друге обале или се са робом врати назад. Ако му новац или роба успут пропадну, сматрало се да уговор не постоји. Тако је *fenus nauticum* био нека врста поморског осигурања. Зато је поверилац имао право на камате и без специјалне стипулације (довољан је пакт) и на крају каматна стопа није подлежала никаквим ограничењима.²⁸

Овај институт преузима и Поморски закон који га претвара у неку врсту позајмице новца на мору. Принципи и карактеристике поморског зајма укључују поморски ризик, који другим речима обухвата путовање које укључује и могући неуспех приликом пловидбе брода до одређене дестинације као и његовог повратка у матичну луку. Купљена роба налазила се под нарочитом хипотеком до пуне исплате дуга. Повериоци су имали право да од дужника захтевају испуњење закљученог уговора и то поготово клаузуле о остварењу добитка.²⁹

Трговци и капетани имали су право да позајмљују новац само за осигурање брода и превоза товара. Нису смели да позајмљују тзв. „поморски новац“ за куповину земље. Новац се позајмљивао са поморском каматом (члан 16). Поверилац је имао право на камату без стимулације и каматна стопа није подлежала никаквим ограничењима. Поморска камата је као што смо већ истакли била установљена законом још у време Јустинијанове кодификације преко института *foenus nauticum*. Ова камата је износила 12% годишње. Државна власт се предано старала о извршавању ове обавезе дужника. У случају смрти дужника његову обавезу плаћања дуга преузимали су његови наследници.³⁰ Члан 16 сачуван је у фрагментима. Према мишљењу Ашбурнера овај члан је усмерен и против корупције која у поморској трговини била дубоко укоренења.³¹

Приликом позајмљивања новца остваривао се партнерски однос између даваоца позајмице и примаоца исте. У случају губитка или штете на роби која се превозила заједнички су сносили штету и поверилац и дужник у зависности од тога колико је ко имао удео у овом партнерском односу (члан 17). Уговор заснован на поморском зајму разликовао се од уобичајеног уговора о склапању партнерског односа који се звао *chreokoiponia*. Даваоц позајмице или финансијер прекоморског посла је као партнер закљученог поморског зајма имао право на профит после повратка са пута свог пословног партнера односно примаоца позајмице.³²

Приликом позајмице новца или злата долазило је до склапања уговора. Као гаранција за позајмицу узимала се имовина коју је позајмљивач имао на копну (члан 18). Лице које није било у могућности да надокнади дуг излагало

²⁸ Др Драгомир Стојчевић, ибид, 255. и Др Иво Пухан, ибид, 1974, 306.

²⁹ Olga Maridaki - Karatza, *Financing of Trade*, The Economic History of Bizantium Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, Washington, D.C. 2002, 1111 – 1112.

³⁰ М. Я. Сюзюмов, *Морскй Закон*, Античная древность и средние века, Выпуск, 6, Уральскй государственный университет имени А. М. Горького, Свердловск, 1969, 9.

³¹ Ашбурнер уочава четири фрагмента у овом члану. 1) Први фрагмент се односи на могућност да „капетани и трговци и ко год позајмљује новац зарад осигурања брода и превоза и товара, не сме да позајмљује исти новац уколико се ради о позајмици за куповину земље“ 2) други фрагмент се односи на констатацију „уколико су брод и новац спасени“ 3) трећи фрагмент нас упознаје са „да не би дошло до опасности да на мору новац отму гусари 4) и на крају четврти фрагмент „нека врате позајмљени новац од онога што поседују на копну и то са поморском каматом.“Walter Ashburner M. A., *ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΙΩΝ ΝΑΥΤΙΚΟΣ*, *The Rhodian Sea – Law*, At the Clarendon press, Oxford, 1909, ccxxiii.

³² Olga Maridaki - Karatza, *Financing of Trade*, ибид, 1117 – 1119.

је своју имовину одузимању.³³ Позајмљивач односно партнер у трговини који не поштује уговор у целини онако како га је закључио са другом уговореном страном био је принуђен да одмах и у потпуности плати дуг са каматом, а ако није био у могућности да плати, његов дуг би се намиривао из његове имовине.³⁴ Камата за позајмљени износ се рачунала на основу поморске камате за време које је особа провела на поморском путовању.³⁵

Закључак

Изучавањем кредитне политике у византијским законима као што су Еклога, Земљораднички закон и Поморски закон, дошли смо до закључка, да ови закони задржавају континуитет у развоју кредитних односа са римским правом. Уопштено посамтрано кредитна политика у ова три закона није се много променила у односу на Јустинијанову Кодификацију. Изгледа да је кредитна политика као институт римског права наставила да се примењује скоро у неизмењеном облику и у Византијском царству VII и VIII века. Напоменимо само неке институте кредитне политике који су дати у овим законима, а које смо ми обрадили у овом раду. То су: залога, заложни кредити, хипотека, антихреза, позајмица новца.

Без обзира што је хришћанска религија осуђивала давање позајмице уз камату, цареви су у VII и VIII веку реално сагледавали ствари, односно нису улагали напоре да спрече ову појаву. Царевима је више одговарало да такву праксу дозвољавају, како би је држали под контролом. У Јустинијановој кодификацији наилазимо до које висине се одрђивала каматна стопа. Сенатори нису могли наплаћивати камату већу од 4%, највећи део становништва није могао тражити више од 6%, пословни људи до 8%, док се за позајмицу високог ризика у који је спадала и поморска трговина могла узимати камата до 12%.³⁶ Оваквим прописима желело се одвратити учешће аристократских слојева у тржишту капитала док је, с друге стране, свима дозвољена каматна стопа већа од 6% како би се подстакло финансирање ризичних подухвата.³⁷ Пракса давања кредита са каматом напушта се током IX века за време владавине цара Василије I. Државни апарат уводи забрану узимања камата на кредит јер су у супротности са хришћанском религијом.³⁸

На самом крају можемо да закључимо да су Еколога, Земљорданички закон и Поморски закон имали несумњив значај не само за одржавање кредитних односа већ и за њихов даљи развој.

³³ Зоран Симоновћ, *Економска политика Византије*, ибид, 112.

³⁴ Walter Ashburner M. A., ибид, ccxxxvi.

³⁵ Walter Ashburner M. A., ибид, 98.

³⁶ Angeliki Laiou and Cecile Morrisson, *The Byzantine Economy*, Cambridge Medieval Text Books, Cambridge 2007, 140-141.

³⁷ Приређивач Гуљелмо Кавало, ибид, 188 – 189.

³⁸ Angeliki Laiou, *Exchange and Trade*, The Economic History of Bizantium Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, Washington, D.C. 2002, 734 -735.

Прилог

ЕКЛОГА (ECLOGE TON NOMON)³⁹

Х Глава

О писменим и усменим кредитима и давању залогe

10.1.1 Кад се неко писмено или усмено споразуме да узме суму новца или неко добро на земљи или на води на зајам, тада зајмодавац треба да да сагласност зајмопримцу и међу њима се одређује време повратка зајма. Због тога зајмопримца никакав противан напад (пљачка) ни бродолом, ни било који други изговор не оправдава за кашњење са повраћајем зајма повериоцу. Али ако је потражилац зајма оставио гаранцију (залогу) требало би да по исплати обавезе добије залогу назад, а ималац гаранције не сме зајмопримцу одговорити нпр. да је гаранцију изгубио или да нађе неки други изговор, те ће у том случају морати да докаже да се такав несрећни случај насилно догодио и да ће надоместити штету. Због тога судија треба да обави проверу.

10.1.2 Када некоме неко да зајам и дужник не врати у одређеном року који је међу њима договорен, тада га поверилац формално подсећа; а када дужник после две или три формалне опомене не нађе објашњење за кашњење или плати дуг, тада сме ималац залога да званично прегледа залогу, писмено код писара или адвоката односно бранитеља, да протоколарно заведе и залогу прода. Према званичном решењу он може дуговану суму да задржи, а остатак да врати дужнику. Али ако се продајом залогe не може отплатити дуг, зајмодавац треба да тражи од дужника остатак дуговане суме.

10.2 Ако поверилац у залогу узме децу свог дужника и прими их у робовску службу, тада би требало његово потраживање поништити и велику суму новца платити као потврду или платити његовим родитељима.

10.3 Када брачни другови узму зајам и нису у стању да врате дуг, тада супруга није одговорна, али се дуг може подмирити из њеног мираза чиме је заједно са супругом измирила обавезу.

10.4 Ортачко друштво које успостављено договором (писменим или усменим) између две или више особа, када је свако од њих свој део положио у истој или различитој висини као капару или као удружену залогу, један другом доприноси својом радном снагом. Оно што би требало да буде зарада – наравно после одбитка уложеног – поделиће се међу њима према отвореном споразуму. Ако у једном таквом друштву дође до губитка оснивачког улога, тада сваки члан мора својим делом зараде да испуни дужничку обавезу.

³⁹ Текст Еклоге даје се према преводу: Ludwig Burgmann, Ecloga, Das gesetzbuch Leons III und Konstantinos V, Löwenklau – E. V. Frankfurt am Main, 1983, 160 – 245.

ЗЕМЉОРАДНИЧКИ ЗАКОН (NOMOS GEORGIKOS)⁴⁰

67. Ако је поље узето на обраду па се утврди да се плодовима користио више од седам година, нека судија обрачуна од тог рока и пре њега, па половину свог прихода да зарачуна као главницу.

ПОМОРСКИ ЗАКОН (NOMOS NAUTIKOS)⁴¹

16. Капетани и трговци и ко год позајмљује новац зарад осигурања брода и превоза и товара, не сме да позајмљује исти уколико се ради о позајмици за куповину земље ... уколико се брод и новац спасени ... да не би дошло до опасности на мору да новац отму гусари ... нека врате узајмљени новац од онога што поседују на копну и то са поморском каматом.

17. А даје злато или сребро за услугу партнерства. Партнерство се заснива због путовања, и написмено потврђује до када ће партнерство трајати. Б, који је узео злато или сребро, не враћа га особи А када за то дође време, и долази до губитка истог у пожару, пљачки или бродолому. А је у овом случају невин и обавеза је да му се врати његова својина. Но уколико, пре истека рока прецизираног уговором, дође до губитка услед неке од опасности на мору, добро решење би било да заједнички снесу губитак у складу са уделом у партнерству и на основу уговореног односа поделе добитка који би остварили.

18. Особа позајмљује новац и укрцава се. Кад истекне време за враћање предвиђено уговором, особа ће надокнадити позајмљено од своје имовине на копну у складу са законом. Уколико није у могућности да надокнади губитак, позајмљени износ биће безусловно надокнађен, али ће се камата рачунати на основу поморске камате за све време које особа буде провела на поморском путовању.

⁴⁰ Текст Земљорадничког законика даје се према преведу Е. Э. Липшиц, Земледельческий закон Византии, објављеном у Сборник документов по социально – экономической истории Византии. М., Изд. АН СССР, 1951, 103 -108.: др Љубица Кандић, Одабрани извори из опште историје државе и права, треће издање, Савремена администрација, Београд 1977, страна 153-159.

⁴¹ Текст Поморског закона даје се према преводу: Walter Ashburner M. A., ΝΟΜΟΣ ΡΟΔΙΩΝ ΝΑΥΤΙΚΟΣ, The Rhodian Sea – Law, At the Clarendon press, Oxford, 1909,71 – 119.